

Seyf-i Sarâyî'nin *Gülistan Tercümesi*'nde Devrik Cümleler

Anacoluthons in Gulistan Tercumesi of Seyf-i Sarâyî

Hayrullah Kahya¹

¹Doç. Dr., Yıldız Teknik Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü, İstanbul, Türkiye

Sorumlu yazar/Corresponding author:

Hayrullah Kahya,
Yıldız Teknik Üniversitesi, Davutpaşa Kampüsü, Eğitim Fakültesi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü, A-124, Esenler, İstanbul, Türkiye
E-mail: hayrullahkahya@hotmail.com

Geliş tarihi/Date of receipt: 15.08.2018

Kabul tarihi/Date of acceptance: 13.10.2018

Başvuru/Submitted: 15.08.2018

Revizyon Talebi/Revision Requested: 10.10.2018

Son Revizyon/Last Revision Received: 16.06.2019

Kabul/Accepted: 17.06.2019

Online Yayın/Published Online: 28.06.2019

Atıf/Citation:

Kahya, H. (2018). Seyf-i Sarâyî'nin *Gülistan Tercümesi*'nde devrik cümleler. *TUDED* 59(1), 89-108.

<https://doi.org/10.26650/TUDED480086>

ÖZET

Doğuda Kıpçak/Kıfçak, batıda Kuman, Rusya'da Polovest olarak bilinen Kuman-Kıpçaklar tarihte Kıpçak bozkırları, Kırım, Tuna havzası, Balkanlar ve Ortadoğu'da yaşamışlardır. Kıpçaklar, Mısır ve civarında Memlükler devletini (1250-1517) kurmuş ve burada zengin bir Kıpçak edebiyatı meydana getirmişlerdir. Kıpçakça eserler arasında asıl Memlük Kıpçakça dil özelliklerini en iyi gösteren eserlerin başında Fars edebiyatının en büyük şairlerinden Sa'di-i Şirazi'nin *Gülistan* adlı eserinin Seyf adlı biri tarafından Kıpçak Türkçesine yapılmış tercümesi gelir. Eser, bilim dünyasında Kıpçakça *Gülistan Tercümesi* olarak bilinir. Ali Fehmi Karamanlioğlu 1968 yılında eserin transkripsiyonlu metnini ve dizinini hazırlamıştır. Elinizdeki çalışmada *Gülistan Tercümesi*'ndeki cümlelerin devriklik durumları Karamanlioğlu neşrine dayanılarak incelenmiştir. İncelemede tespit edilen devrik cümleler kullanım yerleri bakımından üç bölüme ele alınmıştır: konuşma cümlelerindeki, tercümelelerdeki ve diğer durumlardaki devrik cümleler. Metnin cümle kuruluşu bakımından genel değerlendirilmesi hususunda ifade edilmesi gereken en önemli husus, metindeki kuralı cümlelerin devrik cümlelere oranla nicelik bakımından oldukça fazla olmasıdır. Bu durum Türkçenin genel yapısına uygundur. Bu da Seyf'in her üç dile vukufiyeti ile beraber Türk diline göstermiş olduğu özenin bir sonucudur.

Anahtar Kelimeler: Seyf-i Sarayi, Kıpçakça, Memlükler, *Gülistan Tercümesi*, Sa'di-i Şirazi

ABSTRACT

Qipchaqs known as Kıpçak/Kıfçak in the East, Kuman in the West, and Polovest in Russia, lived in the Qipchaq steppe, the Danube river basin, the Balkans, and the Middle-East throughout their history. They founded the Mamelukes state (1250-1517) in Egypt, and they created great Qipchaq literature there. The *Gulistan*, written by Sa'di al-Shirazi, one of the greatest Persian poets, was translated from Persian to Qipchaq Turkish by Seyf al-Sarayi, a Qipchaq poet. This translation is one of the most important books among all Qipchaq books in terms of being a reflection of basic Mameluke Qipchaq Turkish features. This book, known as the *Gulistan Tercumesi* in Turkish, was academically prepared for publishing by Ali Fehmi Karamanlioğlu during his associate professorship in 1968 in Turkey. In this study, all of the sentences in the *Gulistan Tercumesi* prepared by Karamanlioğlu have been analyzed in terms of their anacoluthons. All of the anacoluthons in the *Gulistan Tercumesi* have been placed in three categories in terms of their usage: (a) conversations, (b) translations, and (c) other cases. The most common place for anacoluthons in the *Gulistan Tercumesi* is in conversational sentences, which are very typical in Turkish languages. Because anacoluthons appear in both spoken and written Turkish languages, they are most often found in conversations. However, it is important to note here that the *Gulistan Tercumesi* is an original work, although it is a translated book. Regular sentences in the *Gulistan Tercumesi* are more dominant than anacoluthons, which is quite normal in terms of general Turkish rules. In our opinion, this dominance is a result of Seyf's Turkish language consciousness and his great knowledge of three languages.

Keywords: Seyf-i Sarayi, Qipchaq language, Mamelukes, *Gulistan Translation*, Sa'di al-Shirazi

EXTENDED ABSTRACT

Turkish is a typical subject-object-predicate language with regards to syntax. In almost all Turkish grammar books, the term anacoluthon has been described as a kind of sentence whose predicate is located in the beginning or middle of the sentence. This kind of sentence, anacoluthon, is usually used in colloquial speech, and some specific texts have colloquial speech. There are anacoluthons in every period of Turkish language history. They are rare in Kopturk Turkish, but they began to increase from the period of Old Uighur Turkish. In Turkey Turkish, specifically Nurullah Atac (1898–1957), a famous author in Turkish literature, consciously made an effort to use them after the Turkish Language Revolution, so anacoluthons began to increase comparatively in the Turkish literal language.

Qipchaqs known as Kipchak/Kifcak in the East, Kuman in the West, and Polovest in Russia, lived in the Qipchaq steppe, the Danube river basin, the Balkans, and the Middle-East throughout their history. They founded the Mamelukes state (1250–1517) in Egypt, and they created great Qipchaq literature there. The *Gulistan*, written by Sa'di al-Shirazi, one of the greatest Persian poets, was translated by Seyf al-Sarayi, a Qipchaq poet, from Persian to Qipchaq Turkish. This translation is one of the most important books, among all Qipchaq books, in terms of being a reflection of the basic Mameluke Qipchaq Turkish features. This translation, known as the *Gulistan Tercumesi* in Turkish, was first published in 1954 in Turkey by Feridun Nafiz Uzluk as a facsimile. After it was published, the *Gulistan Tercumesi* was academically prepared by two other scholars. One of them, A. Bodrogligeti, published the *Gulistan Tercumesi* in 1969 in Hungary. However, Ali Fehmi Karamanlioglu already prepared it before Bodrogligeti during his associate professorship in 1968 in Turkey. Karamanlioglu also published an article about the grammatical features of the *Gulistan Tercumesi*, and the article was added to his new printing of the *Gulistan Tercumesi* in 1978.

In this study, all of the sentences in the *Gulistan Tercumesi* prepared by Karamanlioglu have been analyzed in term of their anacoluthons. All of the anacoluthons in the *Gulistan Tercumesi* have been placed in three categories in terms of their usage: (a) conversations, (b) translations, and (c) other cases. The most common place for anacoluthons in the *Gulistan Tercumesi* is in conversational sentences, which are very typical in Turkish languages. Because anacoluthons appear in both spoken Turkish language and literal Turkish language, they are most often found in conversations. Examples: (a) Bizim cinsimizge layık degül sultan hıdmatında yalğan sözlemek, and (b) Kuvvetim zaif turur anıng kavi manilerine. Some anacoluthons in conversations consisted of some prepositions, such as *hatta*, *illa*. Examples: (a) Bu rencning devası degül illa ademîning öti. (b) Men bu sözge inanman hatta maayine körmeyinçe. An anacoluthon was comprised of the Persian preposition *eger*. Example: (a) Her kimde bu sıfat bolmasa henüz ol balig degül eger yüz yaşar bolsa. Also, some anacoluthons in conversations consisted of some words such as *artukrak*, *yaşırak*, *asanrak*, and *hoşrak*, which have the comparison adjective suffix *-rak*. Example: (a) Kelam-ı Mecid ayetining izzeti ve şerefi andan artukrak turur kim munung bigin yirlerge yazmakdan. It is predictable

that these prepositions and adjective suffix -rak caused anacoluthons. On the other hand, it is seen that the word for word translation method has been used in cases of translations of some Arabic verses of the Qoran, hadiths, or poems in the Gulistan Tercumesi. Examples: (a) Yani ay Davud'ning ehli kilingiz şükri ni dağı azdur benim kullarumdan köp şükr kılığıcı. (b) Yani bislending aning süti bile. Dağı ulgaydın benim katımda. Pes kim haber birdi sanga kim sen böri oğlu sen. (c) Kaçan kim bir kimirsening bitiş i yaman bolsa fayide kılmas anga edeb kılığıcının edebi. It is unsurprising that this method caused anacoluthons. It is also possible to come across anacoluthons in the translation cases of statements such as proverbs, idioms, or phrases in the Gulistan Tercumesi. Examples: (a) Cahiller ara eger hakim ir tüşse hikmet kemerin kirek bilinden şeşse. (b) Kaçan cahil ir til uzatıp sözge kilse aceb degül hakim özre galib bolsa. We should also express here that, in our opinion, there are some elliptical sentences caused by Arabic or Persian influences in the Gulistan Tercumesi. Therefore, these kinds of sentences have not been assessed as anacoluthons in this study. Examples: (a) Ol manga sökti men dağı anga.. (b) Bir kimirsening köngli ilden kitip dağı can terkin urup nazarı helaket yirine tüşüp turur idi. Agzı taamdan közi uykudan kes(i)lip. Ni kündüz sabrı bar idi ni kiçe kararı.

It is important to note here that regular sentences in the Gulistan Tercumesi are more dominant than the anacoluthons, which is quite normal in terms of general Turkish rules. In our opinion, this dominance is a result of Seyf's Turkish language consciousness and his great knowledge of three languages. A book translated from Persian should have contained more anacoluthon sentences if Seyf would have been influenced more from Persian and Arabic syntax.

GİRİŞ

Müslümanlarca *Kıbcâk*, *Kıbşâk*, *Kıfçak*; Gürcü kaynaklarınca *Kifşak*, *Hişşah*; Bizanslılar ve Latinlerce *Kumanos*, *Cumanus*, *Komani*; Ruslarca Polovets Kıpçaki (Ferganskiye); Almanlar ve diğer Batılı milletlerce *Falben*, *Valani*, *Pallidi*; Ermenilerce *Khartes*, Macarlarca *Kun* olarak adlandırılan (Yücel, 2009, s. 420) Kıpçaklar tarihte Kıpçak bozkırları, Kırım, Tuna havzası, Balkanlar, Suriye ve Mısır'da yaşamışlardır (Akar, 2015, s. 210). Kendi adlarıyla anılan Karadeniz'in kuzeyindeki bozkırlar (kıpçak bozkırları/deşt-i Kıpçak) onların daha yoğun yaşadığı bölgelerdir.

Başlangıçta Selçuklulara bağlı olarak hüküm süren Irak'taki Kıpçaklar, bazen bağımsız bazen de Musul Atabeyliği (1127-1259)'ne veya Eyyübîler (1171-1252)'e bağlı olarak 13. yüzyıla kadar gelmişlerdir. Arap-İslam devletlerinde uygulanan saray muhafızlarının Türklerden oluşturulması geleneği Eyyübîler'de de uygulanmış, devletin askerî gücü bu amaçla eğitilen Türkmen ve Kıpçak gençlerinden oluşan birliklere bırakılmıştır. Emir İzzeddin Aybeg (1250-1257)'in Eyyübîler'e son vermesinden sonra kurulan Memlûkler Devleti (1250-1517) (Ar. *memlûk* "köle") kısa bir süre sonra askerî gücü elinde bulunduran Kuman-Kıpçaklar'ın eline geçmiştir (Yücel, 1964, s. 35). Böylece Kıpçaklar, Deşt-i Kıpçak'ta kuramadıklarını devletlerini buradan çok uzakta, güneyde, Mısır ve Suriye bölgesinde kurmuşlardır. Bu yönüyle Kıpçak-Memlûk devleti Türk tarihinde ilgi çekici bir özelliğe sahiptir. Memlûkler, Osmanlı Devleti (1299-1922) padişahı Yavuz Sultan Selim (1470-1520) tarafından 1517 yılında ortadan kaldırılmıştır.

Kıpçak Türkçesi Batı Türkçesinin kuzey grubunda yer almasına rağmen en önemli gelişmesini Batı Türkçesinin güney grubunun yayılma sahasından daha da güneyde, Mısır ve Suriye'de göstermiştir. Bunun sebebi pek çok Kıpçak gencinin köle ve cariye olarak bu bölgelere gelmiş olmasıdır. Bölgede o dönemde Türkmenlerin yanı sıra önemli miktarda Altın Orda ve Harezm'den gelen Türkler de bulunmaktadır. Paralı asker, tüccar veya Seyf-i Sarâyî gibi sanatçı olarak gelen Kıpçaklar ile Kıpçakların Mısır'daki nüfusu iyice artmıştır (Bilgin ve Hacıeminoğlu, 2002, s. 422; Karamanlıoğlu, 1978, s. XIII-XIV; Özkan, 2009, s. 28-29). Asıl vatanları Karadeniz'in kuzeyi olmasına rağmen *Codex Cumanicus* ve Ermeni Kıpçakçası dışında (Akar, 2015, s. 218) Kıpçaklardan kalan dil yadigârlarının hepsi Mısır ve Ortadoğu bölgesinde yazılmıştır. Burada yazılan eserler konuları bakımından sözlük ve gramerler ile edebiyat, din, askerlik ve baytarlık ile ilgili eserlerdir (Ercilasun, 2015, s. 382). Sözlük ve gramer alanında yazılan eserlerin çoğu Araplara Türkçeyi öğretmek amacıyla yazılmıştır. Çünkü Memlûkler döneminde Mısır ve Suriye'de idarecilerin Türk olmasından dolayı Türkçeye ilgi artmıştır (Eckmann, 1964, s. 35). Bu dönemde Araplara Türkçe öğretmek amacıyla birçok eser yazıldığı gibi Arapça ve Farsçadan birçok eser de Türkçeye tercüme edilmiştir (Özkan, 1997, s. 49). Bu şekilde bu coğrafyada zengin bir Kıpçak edebiyatı meydana getirilmiştir.

Memlûk-Kıpçak eserlerinin dili, Türk dili tarihinde ayrı ve önemli bir yere sahiptir. Bu dil, dönemin her eserinde aynı değildir. Söz varlığı ve gramer özellikleri bakımından farklılıklar

göstermektedir. Bu bakımdan Eckmann, Memlük-Kıpçak eserlerini ikiye ayırır: Harezmi-Altınordu yazı diline çok yakın *asıl Memlük Kıpçakçası* ve Oğuzca özelliklerin daha çok görüldüğü karışık *Oğuz-Kıpçakça* (Eckmann, 1964, s. 35–36). Nitekim *Divanü Lugâti’-Türk*’te genellikle Oğuzca ile birlikte zikredilen Kıpçakçada (Bilgin ve Hacıeminoğlu, 2002, s. 422; Karamanlıoğlu, 1989, s. XXV), Oğuzca özellikler artmış ve bu tarihî Türk lehçesi yerini zamanla Eski Anadolu Türkçesine bırakmıştır (Eckmann, 1964, s. 35–41; İnan, 1953, s. 53–71).

Ercilasun (2015), Ermeni Kıpçakçası hariç, Kıpçak Türkçesi ile yazılmış tüm eserlerin Kıpçak ağzını değil, dönemin yazı dilini yansıttığını belirtmektedir. Bu yazı dilinin de dil özellikleri bakımından Harezmi Türkçesinden çok farklı özelliklere sahip olmadığını ifade etmektedir. Ona göre Harezmi dönemi eserleri Karahanlı Türkçesine daha yakın iken Memlük dönemi eserleri Çağataycaya daha yakındır ve bunlar genel olarak dönemin standart yazı dili ile yazılmışlardır. Kısacası ona göre Kıpçak Türkçesinin Kıpçak ağzından doğmuş olmadığı bilinmelidir (Ercilasun, 2015, s. 382).

Memlük Kıpçak Türkçesi ile ilgili yapılan yayınlar genellikle metin neşri şeklindedir. Memlük Kıpçaklarından günümüze ulaşan hemen hemen bütün eserlerin neşri, transkripsiyonlu metin, dizin ve sözlük şeklinde yapılmıştır (Akar, 2015; Ercilasun, 2015). Bununla beraber Memlük-Kıpçak edebiyatı (Eckmann, 1996, s. 52–66), Kıpçak Türkçesi Grameri (Karamanlıoğlu, 1994) ve Kıpçak Türkçesinin genel dil özelliklerine ilişkin çalışmalar (Uğurlu, 1999) da bulunmaktadır. Bundan başka Kıpçak Türkçesi dil yadigarlarından *Codex Cumanicus* (Akar, 2015, s. 220–221; Argunşah ve Güner, 2015; Ercilasun, 2015, s. 382–384) ile Ermeni Kıpçakçası ile yazılmış metinler üzerinde yapılan çalışmalar (Akar, 2015, s. 230) da mevcuttur.

1. Seyf-i Sarâyî ve Türkçe *Gülîstan* Tercümesi

Gülîstan, *Bostan* ile birlikte Fars edebiyatının en büyük şairlerinden olan Sa’dî-i Şirazî (ö.691/1292)’nin en meşhur eserlerindedir. *Gülîstan*, Salgurlu Hânedanı (1148-1286)’ndan Ebu Bekir b. Sa’d b. Zengî (1198-1226) adına 656/1258 yılında telif edilmiştir. Telifinden itibaren büyük bir beğeni ile okunan *Gülîstan*’ın dünya kütüphanelerinde binlerce yazma nüshası bulunmaktadır. İslâm dünyasında birkaç yüz baskısı yapılan eser, Batı’da ilk olarak 1651 yılında Amsterdam’da G. Gentius tarafından Latince tercümesi ile birlikte yayımlanmıştır (Yazıcı, 1996, s. 240).

Çalışmamıza konu olan *Gülîstan Tercümesi* Şeyh Sa’dî’nin *Gülîstan* adlı eserinin Saraylı Seyf tarafından Farsçadan Kıpçak Türkçesine yapılmış bir tercümesidir. Ancak bu tercüme, bilinen anlamda birebir çeviri olmayıp tercümeden ziyade bir “adapte” karakterindedir (Karamanlıoğlu, 1989, s. XXIV). Eckmann (1964)’ın sınıflandırmasına göre *asıl Memlük Kıpçakçası* ile 793/1391 yılında Mısır’da yazılmıştır. Kıpçakça bu eser, bilinen en eski Türkçe *Gülîstan* tercümesidir (Berbercan, 2016; Özkan, 1993; Yazıcı, 1996, s. 240). Eser, Kıpçakçanın en az Türkmençe (Oğuzca) unsurları barındıran bir eseri olması yönüyle önemlidir (Karamanlıoğlu, 1978, s. II).

Eserin mütercimi Seyf hakkındaki bilgilerimiz, eserde kendi hakkında vermiş olduğu bilgilere dayanılarak tahminî olarak çıkarılmaktadır (Karamanlioğlu, 1989, s. XXIV). Birçok şair, yazar ve sanatçı 14. yüzyılın ikinci yarısında İdil boylarındaki hanlıkların mücadelelerinden dolayı güvensiz hâle gelen bu bölgeden daha güvenli olan Türkistan ve Mısır gibi bölgelere gitmişlerdir. Seyf'in o dönemde Saray'dan Mısır'a gittiği düşünülmekte ise de bu gidişin nasıl olduğuna dair ayrıntılı malumat yoktur. Özkan (2009)'ın bildirdiğine göre Nihat Sami Banarlı (1907-1974) gibi bazı araştırmacılar, Seyf'in temel eğitimi Harezmi'de aldığını, Altınorda ve Kıpçak bölgelerinde yaşadığını, daha sonra Mısır'a gittiğini ve eserlerini burada meydana getirdiğini ileri sürmektedir. Altınordu'nun başkenti Saray'dan olduğu anlaşıldığından Seyf, bilim dünyasında Seyf-i Sarâyî olarak anılmaktadır. Aslında bir şair olan Seyf'in iyi bir eğitim almış olduğu, Farsça -ve Gülîstan Tercümesi'nde bazı Arapça ibare ve ayet-hadislerin tercümesini yaptığı da göz önüne alırsa Arapça da- bildiği anlaşılmaktadır (Özkan, 2009, s. 28–29). *Gülîstan Tercümesi*'nin sonunda 754/1353'te yazılan *Muhabbetname* müellifi Hârizmî, Saraylı Ahmed Hoca ve Altın Ordu şairlerinden Abdülmecid ve bir Azerbaycan şairi olan Hasanoğlu gibi şairlerin şiirlerine yazmış olduğu nazireler onun diğer tarihî Türk lehçelerinde de şiir yazabilecek kudrette olduğunu göstermektedir (Eckmann, 1996, s. 56–57).

Seyf, eserinin başında belirttiğine göre *Gülîstan*'ı Mısır'da Hacıpler hacibi (hâcibü'l-hüccâb "devlet bakanı") Emir Bathas Es-Sudûnî'ye (öl. 804/1402-1403) ithaf etmiştir (Eckmann, 1996, s. 55). Eserde orijinal metindeki mensur kısımlar nesren, manzum kısımlar nazmen tercüme edilmiştir. Araştırmacılar, eserdeki mensur bölümlerde aslına sadık kalındığını, manzum bölümlerde ise Seyf'in bazı ilaveler yaptığını¹, bunların da onun sanatçı yönünün ortaya çıkmasını sağladığını belirtmektedir. Seyf'in eseri, bu yönüyle *Codex Cumanicus*'tan sonra Kıpçakçanın en önemli dil yadigârı olarak kabul edilmektedir. Nitekim Kıpçakça *Gülîstan Tercümesi*, tarih boyunca Türkistan'da sevilerek okunmuş, 19. yüzyıla kadar okullarda ders kitabı olarak kullanılmıştır (Özkan, 2009, s. 29).

Seyf-i Sarâyî'nin mesnevi tarzında yazılmış *Süheyl ü Güldürsün* adlı bir eseri daha bulunmaktadır. Bu mesneviyi 1394'te tamamladığı bilindiğinden Seyf'in bu tarihte hâlâ hayatta olduğu anlaşılmaktadır (Özkan, 2009, s. 29).

Seyf-i Sarâyî'nin *Gülîstan Tercümesi*'nin tek nüshası Hollanda'daki Leiden Üniversitesi Kütüphanesi'nde saklanmaktadır. Eser, ilk olarak Feridun Nafiz Uzluk tarafından bir önsözle birlikte 1954'te tıpkıbasım şeklinde Ankara'da yayımlanmıştır (Uzluk 1954). *Gülîstan Tercümesi*, daha sonra Ali Fehmi Karamanlioğlu tarafından 1968 yılında tez olarak hazırlanmıştır. Karamanlioğlu'nun bu eseri önce 1978 yılında Türk Dil Kurumu (TDK) yayınları tarafından basılmıştır. Eserin 1989 yılında yapılan TDK'deki yeni baskısına ise

1 Karamanlioğlu (1978), eserin Türkçesi ile Farsça aslını karşılaştıran A. Battal Taymas "(1955, s. 73-98)'ın tercümenin niteliğine yönelik "eklenmiş", "atlanmış", "eksik" veya "fazla" gibi yargılarına katılmadığını belirtir. Ona göre bu konu, metnin kelime kelime çevirisinden ziyade "serbest tercüme hatta eserin bir nevi adapte oluşu ile" alakalıdır (Karamanlioğlu, 1978, s. XIX). Bizce de bu yaklaşım doğrudur.

Karamanlıoğlu'nun 1968'de eserin dil hususiyetleri üzerine yazmış olduğu makalesi ile eserin tıpkıbasımı eklenmiştir. *Gülistan Tercümesi*, Ergeş Fazılov tarafından Taşkent'te (1968), Macar Türkologu A. Bodrogligeti tarafından Budapeşte'de (1969), Emir Necip tarafından iki cilt olarak Almatı'da (1975), Hatip Osman-Zeynep Maksudova tarafından Kazan'da (1980) da neşredilmiştir (Özkan, 2009, s. 29). Eser üzerinde yapılmış çalışmalar da vardır (Battal-Taymas, 1955, s. 73–98; Sertkaya, 1978, s. 225–229; Tan ve Atasay, 2018, s. 285–317; Yıldız, 2010, s. 687–706; Yılmaz ve Bayraktar, 2016, s. 30–50).

Gülistan Tercümesi'nde Devrik Cümleler

Hemen hemen bütün dilbilgisi kitaplarında yüklemi sonda bulunmayan cümleler, devrik veya kuralsız cümle terimi ile ifade edilmiştir. Devrik cümle Türkçede eskiden beri (Demirci, 2017, s. 221–243; Duman, 2003, s. 209–223; Ediskun, 1960, s. 193–197; Kahya, 2018, s. 271; Keskin, 2015, s. 39–52; Tekin, 2003, s. 211) konuşma dilinde, halk masallarında, atasözlerinde, deyimlerde, manzumelerde, slogan ifadelerinde daha çok, yazı dilinde ise daha az kullanılmıştır.

Türkçe tipik bir ÖNY (Özne-Nesne/Tümleç-Yüklem) dilidir. Türkçe cümle yapısında yüklem, cümlenin sonunda yer alır. Bununla beraber Türkçe biçimbirimleri çok, biçimbilim yapısı güçlü olduğundan sözlü ya da yazılı kullanımda (parole düzleminde) cümlenin öğeleri yer değiştirebilir. Önemli olan Türkçenin soyut dil yapısında (langue düzleminde) kural olarak yüklem cümle sonunda yer almasının öngörülmesidir (Huber, 2008, s. 236).

Türkçedeki devrik cümle konusu, özellikle 1950-1970'li yıllarda çok tartışılmıştır. Nurullah Ataç (1898-1957) gibi bazı yazarlar, devrik cümlenin Dil Devrimi'nin söz dizimindeki yansıması olduğunu ileri sürmüşler, Dil Devrimi'nin cümle düzeyinde başarıya ulaşabilmesi için yazı dilinde devrik cümlenin yaygınlaştırılması gerektiği savunmuşlardır (Demircan, 2009, s. 87–96). Buna karşılık Nihat Sami Banarlı gibi başka yazarlar ise devrik cümlenin milli olmadığını, çok sağlam ve mantıklı bir cümle yapısına sahip olan Türkçenin olağan söz diziminin yerine devrik cümle şekillerini koymanın Türkçeye ihanet olduğunu belirtmişlerdir (Banarlı, 1972, s. 292). Devrik cümlenin yaygınlaştırılmasının doğru olmadığını düşünen bazı araştırmacılar da devrik cümlenin Türkçeye Batı dillerinin etkisiyle girmiş olduğu ileri sürmüşlerdir (Gülensoy, 2015, s. 593).

Türkçede devrik cümleler konusunda yapılan çalışmalar son yıllarda artmıştır. Bunlar arasında herhangi bir metindeki devrik cümleleri ele alanlar (örn., Doğan İnan, 2008; Duman, 2003, s. 209–223; Kahya, 2017, s. 679–692; Keskin, 2015; Torun, 2005) olduğu gibi, ağızlardaki devrik cümlelerin durumlarını araştıranlar (örn., Balcı, 2010, s. 43–60; Yıldırım, 2015, 325–252; Bayraktar, Behrur, Hatipoğlu ve Özdemir, 2014, s. 681–690) da vardır. Ayrıca devrik cümlelerin anlamsal işlevleri de bazı çalışmalarda (örn., Akçataş, 2002, s. 604–607; Ruhi, 1992, s. 53–58) söz konusu edilmiştir. Özellikle devrik cümle kavramı üzerine yoğunlaşan çalışmalar (örn., Demircan, 2009; Duman, 2003, s. 209) da bulunmaktadır.

Devrik cümle ile ilgili araştırmalardan Türkçenin tarihî dönemleri üzerine yoğunlaşmış olanlar, konumuz açısından daha önemlidir. Bunlar arasında Eski Uygur Türkçesi ve Eski Anadolu Türkçesi dönemlerine ait eserler üzerinde yapılan çalışmalar bulunmaktadır (Doğan İnan, 2008; Duman, 2003; Keskin, 2015). Bu çalışmalar Türkçe tarihi metinlerde devrik cümlelerin kurallı (düz) cümlelere oranla nicelik bakımından oldukça geride kaldıklarını ortaya koymaktadır.

Elinizdeki çalışmada devrik cümlelerin Türkçenin tarihî bir dönemi olan Kıpçak Türkçesindeki görünümünü ortaya koymak amaçlanmıştır. Bu amaçla bu lehçenin dil özelliklerini en iyi yansıtan eserlerden biri olan *Gülistan Tercümesi* örnek metin olarak seçilmiştir. Çalışma kapsamında Seyf-i Sarâyî'nin *Gülistan Tercümesi* adlı eserindeki devrik cümleler nasıl ve ne şekilde karşımıza çıkmaktadır, bu cümlelerde yabancı dillerin etkisi var mıdır, varsa bu etkilerin nitelik ve nicelik bakımından özellikleri nelerdir gibi konulara cevap bulunmaya çalışılacaktır.

Devrik cümlelerin yapısal özellikleri çeşitli çalışmalarda farklı yaklaşımlarla ele alınıp sınıflandırılmıştır (örn., Dizdaroğlu, 1976, s. 253–258; Ediskun, 1960, s. 194–196; Karahan, 2005, s. 101–102). Bu çalışmalarda en çok Karahan'ın (2005) yüklemden sonra bir veya birden fazla ögenin gelmesine göre yapmış olduğu sınıflandırmanın esas alınmış olduğu gözlenmektedir. Bu çalışmada ise cümle dizilişi bakımından Türkçeden farklı bir dilden, Farsçadan, Türkçeye yapılmış tarihî bir tercümedeki cümleler, yapısal niteliklerinden ziyade devriklik özellikleri bakımından ele alınmıştır. Çünkü çalışma, biraz önce de belirtildiği üzere, tarihî bir Türkçe çeviri metinde devrik cümlelerin varlığı, kullanım yerleri ve kullanım durumları üzerine yoğunlaşmayı amaçlamaktadır.

Bu amaçla Seyf-i Sarâyî'nin *Gülistan Tercümesi*'ndeki devrik cümlelerin tamamı listelenmiştir. Çalışmaya eserdeki manzumeler dâhil edilmemiş, çalışma eserin mensur bölümleri ile sınırlı tutulmuştur. Çünkü vezin ve ahenk gereği manzumelerin devrik cümleler ile oluşturulması tabii bir zorunluluktur.

Çalışmada Ali Fehmi Karamanlıoğlu tarafından *Gülistan Tercümesi* (*Kitâb Gülistan bi'l-türki*) adıyla yayımlanan metin neşri esas alınmıştır. Bu neşir, eser üzerinde yapılan en önemli ilmî çalışmalardan biridir. Çalışmanın 1989 baskısında eserin dil incelemesi, transkripsiyonlu metni, dizini ve tıpkıbasımı bulunmaktadır. Karamanlıoğlu, metnin transkripsiyonunda Türk İlmî Transkripsiyon Kılavuzu'na (1946) uyduğunu belirtmektedir. Ayrıca metinde *Gülistan*'ın aslında bulunan ve Seyf tarafından tercümeyle alınan Arapça ibarelerin Arap harfleri ile dizilmiş şekillerine de yer verilmiştir. Karamanlıoğlu, metni hem sayfa hem de varak numarasına göre sıralamıştır. Metni orijinal metindeki satır numaralarına göre düzenlemiştir. Transkripsiyonlu metinde hiç bir noktalama işareti kullanmadığı gibi büyük harflere, paragraflara da yer vermemiştir. Ancak orijinal metinde kelimedden ayrı yazılan ekleri belirtmek için kelime kökü ile eki arasına kısa çizgi (-) işareti koymuştur. Kısacası metnin yorumsuz olarak transkribe edilmesi bir yöntem olarak kabul edilmiştir. Ancak günümüz

metin neşirlerinde metin hazırlayanların metne yorumlarını da kattıkları görülmektedir. Böylece hazırlayan kişi metni işleyerek okuyucuya sunmuş olmaktadır. Elinizdeki çalışmada da bu yöntem uygulanmıştır.

Karamanlıoğlu tarafından hazırlanmış neşirdeki dizine ise metinde geçtikleri sayfa ve satır numaraları gösterilerek bütün kelimeler alınmış ve bunların her biri anlamlandırılmıştır. Ayrıca bu kelimelerin almış oldukları ekler, birlikte kullanıldıkları kelime grupları madde başlarının altında gösterilmiştir. Bunlardan farklı anlamlara sahip olanların anlamları tırnak işareti içinde ayrıca verilmiştir. *bol-*, *kıl-* gibi yardımcı fiillerin kendilerinden önceki adlarla birlikte oluşturmuş oldukları birleşik fiil şekilleri de ayrıca sıralanmıştır. Birbiriyle ilişkili kelimelere *krş.* ve *bk.* kısaltmalarıyla göndermelerde bulunmuştur. Karamanlıoğlu'nun dizinde uyguladığı bu yaklaşımlar sonraki çalışmaları da etkilemiştir.

Bu çalışmada orijinal metinden alınan örneklerde tarihî metinlerde kullanılan transkripsiyon alfabesi kullanılmıştır. Örnek cümlelerden sonra gelen parantez içindeki ilk sayı, Karamanlıoğlu neşirindeki bölüm numarasını, / işaretinden sonraki ikinci sayı ise satır numarasını göstermektedir. Metinden alınan örnek cümlelerin Türkiye Türkçesine aktarımı esnasında metnin orijinal söz dizimi sırasına -mümkün olduğunca- riayet edilmiştir. Cümlelerin yüklemeleri kalın (bold) olarak dizilmiştir. Bu şekilde örnek cümlelerdeki devriklığın açıkça görülebilmesi amaçlanmıştır.

Çalışmada yer alan cümlelerin imlası konusunda TDK Yazım Kılavuzu (Türk Dil Kurumu [TDK], 2018) kurallarına uyulmuş, Karamanlıoğlu neşrine bağlı kalınmamıştır. Metnin dizinine ve yazmasına dayanılarak farklı görüşlerin beyan edildiği durumlar da olmuştur. Bunlar, çalışmada dipnot şeklinde belirtilmiştir.

Çalışmada devrik cümlelerin düz cümlelere kıyasla oldukça az sayıda olması dikkati çeken bir husustur. Tarama sonucunda elde edilen devrik cümleler konuşma cümlelerinde, tercümelelerde ve diğer durumlarda görülen devrik cümleler olarak sınıflandırılmıştır.

1. Konuşma cümlelerinde görülen devrik cümleler

Metinde karşımıza çıkan devrik cümlelerin büyük çoğunluğu konuşma cümlelerinde geçmektedir. Burada *aytur* “der” veya *ayttı* “dedi” tarzında karşılıklı konuşmaların olduğu yahut *Şeyh Sa’dī aytur* “Şeyh Sa’di anlatıyor” gibi konuşma cümleleri ile kurulmuş bölümlerdeki devrik cümlelere yer verilmiştir. Metinde tespit ettiğimiz bu tür devrik cümleler aşağıda sıralanmıştır:

Ƙuvvetim za‘if turur aning ƙavī ma‘nīlerine (11/3-4). “Kuvvetim zayıftır onun güçlü manalarına/ manaları için.”

Bizim cinsimizge lāyık degül sultān hıdmatında yalğan sözlemek (17/9-10). “İnsanoğluna uygun olmaz sultan huzurunda yalan söylemek.”

Melikning ƙadir ve cāhına lāyık bolmağay ikinçi ivine sığına barmağ (181/1-2). “Sultanın kudret ve

makamına uygun olmayacaktır çiftçi evine sığınma amacıyla gitmek.”

Bu, du'â-yı hayr durur sanga (39/8). “Bu, hayır duadır sana.”

*Sürüng ileyimden*² (42/8). “Sürün karşımdan.”

Oturup her bir bâbdan söz açıp sözledim takrîb³ bilen (58/3-4). “Oturup her bir bapdan söz açıp söyledim tahminî olarak.”

Cellâd kilip kasd itti öltürmege (65/12-13). “Cellat gelip kasdetti öldürmek için.”

Ķâzî dağı fetvâ birdi meni öltürmege (66/6). “Kadı da fetva verdi beni öldürmek için.”

Melik ra'yyında ni meziyyet kördüng munça hakîmler fikri öze (83/1-3). “Sultanın düşüncesinde ne meziyet gördün bu kadar bilgilerin fikrinin üstünde.”

Men meni yahşırak bilür men özgelenden (125/3). “Ben kendimi daha iyi bilirim başkalarından.”

Niçük kiçer⁴ sen bu hâlette (135/3). “Nasıl düştün bu duruma?”

Bir ulu 'azîz irge sordum ihvân-ı şafâ hâlimden (155/3-4). “Bir ulu aziz kişiye sordum eğlence arkadaşları hakkında.”

Bir hakîm ayttı oğluna (168/8). “Bir bilgin dedi oğluna.”

Mürüvvet körmedim bir faķîrning cirâhati üstüne tuz koymaķnı (286/4-5). “İnsanlık görmedim bir fakirin yarası üstüne tuz koymayı.”

İy Sa'dî! Niçük körer sen bu dîbâ-yı mu'lemni ol hayvân-ı lâ-ya'lem özre (191/2-3). “Ey Sa'dî! Nasıl görüyorsun bu süslü elbiseyi o cahil hayvan üstünde.”

Mundan artuk fakatım yok turmağa (198/5). “Bundan fazla gücüm yok ayağa kalkmak için.”

Belî, hiç 'aybı yok senden özge (218/10-11). “Evet, hiç kusuru yok senden başka.”

Kitâblarda mektûb durur üç 'alâmet bilen (291/5-6). “Kitaplarda yazılıdır üç belirti ile.”

Bes bularning 'ibâdeti yakınrak turur qabûl bolmağa (304/2). “Kesinlikle, bunların ibadeti daha yakındır kabul olmaya.”

Aşağıda yüklemi kelime öbeğinden oluşan iki cümle bulunmaktadır. Yüklem olan bu öbeklerin bütünlüğü bozulduğundan bu cümleler devrik hâle gelmiştir. Bu, Türkçede alışıldık bir devriklik değildir. Bu durum hem tercüme hem de konuşma dilinin etkisine bağlanabilir:

'Avâm oğlanlarına bolğay bu, melik⁶ (280/10). “Halkın çocuklarına olacak bu, sultan.”

- 2 Metinde *Sürüng ileyimden*, *kitsin* şeklindedir. Cümlelerin yüklemi *sürün gitsin* şeklinde düşünülürse bu durumda ikilemeden oluşmuş yüklem arasına söz girmiş demektir. Söz konusu cümle bu şekilde de ele alınabilir.
- 3 Dizinde “yaklaştırma, yakınlaşma” şeklinde mana verilmiş. Bizce burada “aşağı yukarı her bapdan bir söz (veya beyit) söylediği” anlatılmak istenmektedir. Bu yüzden *takrîb* kelimesine “aşağı yukarı ve tahmin ile kat'î olmayan şey söyleme, tahmin” anlamı verilip *takrîb bilen*'e de “tahminen, aşağı yukarı, yaklaşık olarak” anlamı verilmelidir.
- 4 Dizinde *kiç-* kelimesinin anlamı “geçmek” olarak verilmiştir. Kelimenin buradaki anlamı, bizce, *geç-* fiilinin yan anlamlarından “(kötü bir duruma) düşmek” tir.
- 5 Karamanlıoğlu neşrindeki metinde burada tamlama yok ama dizinde var.
- 6 Bu cümlelerin yüklemi *melik bolğay*'dır.

*Tik otur kim sening atang ağır taş astından teprenginçe kirek benim atam Cennet'ke kirmiş bolğay*⁷ (299/11-12). “Sus ki senin baban ağır taş altından depreninceye kadar gerek benim babam Cennet'e girmiş olacak.”

Konuşma cümlelerinden bazılarındaki devrik yapının sebebi cümlenin amaç/sebep bildiren *dip* “diye” edatı ile bitmesidir:

*Maşlahat körmedim dağı artuğrak sözlemege hâtırı ağırğay*⁸ *dip* (55/11-12). “Uygun görmedim daha fazla söylemeyi, gönlü kırılır diye.”

Dağı bir 'izzetli yirge işaret kıldı oturung dip (57/10-11). Ve şerefli bir yere işaret etti oturun diye.”

Sordu munga ni boluptur dip (154/8). “Sordu buna ne oldu diye.”

Bazı cümlelerdeki devriklığın sebebi ise cümlenin yüklemine *-rak* “daha” karşılaştırma sıfatı ile kurulmuş olmasıdır:

Âkıllar katında ma' züllük yahşırak meşgüllükdan (45/12-13). “Akıllılar için azledilmiş olmak daha iyi(dir) meşgul olmaktan.”

Menim helâkligim yahşırak andan (66/12-13). “Benim helak olmam⁹ daha iyi(dir) ondan.”

Yoqsulluk otına küyüp küymek andan yahşırak kim bir kişi katına barıp hâcet tileginçe (164/8-9). “Yoksulluk ateşinde tahammül edip yanmak daha iyi(dir) bir kişinin yanına gidip istekte bulunmaktan.”

Toğ bolup ölse yahşırak aç bolup tiri yürügünçe (168/11). “Tok ölse daha iyi(dir) aç olarak yaşamaktan.”

Nefske köp yimek va' desin birmek asânrağ turur baqqâl teşnî' inden ise (169/13&170/1-2). “Nefse çok yemek vaadinde bulunmak daha kolaydır satıcının ayıplamasından ise.”

Kelâm-ı Mecîd âyetining 'izzeti ve şerefi andan artuğrak turur kim munung bigin yirlerge yazmağdan (294/6-8). “Kur'an-ı Kerim ayetinin izzet ve şerefi daha fazladır bunun gibi yerlere yazmaktan.”

Aning cevrine sabr itmek hoşrağ kilür aning şuhbetin terk itkinçe (...) köngülni mücâhedege koymağ asânrağ turur kim közni müşâhededen kiterginçe (233/9-12). “Onun sıkıntısına sabretmek daha hoş gelir onun sohbetini terk etmekten (...) gönlü mücahedeye koymak daha kolaydır gözü müşâhededen çekmekten.”

Bu tür cümlelerdeki devriklığın Farsça etkisini taşıdığı ileri sürelebilir. Çünkü Farsçada *-ter* eki ile yapılan karşılaştırma sıfatları (sıfat-ı mukayese) bulunmaktadır. Farsçada bu tür cümlelerde karşılaştırılan ikinci unsur yüklemden sonra gelir:

Ahmed büzüğter ez Hasan est. “Ahmed daha büyüktür Hasan'dan.”

7 Bu cümlenin yüklemi *kirmiş bolğay kirek*'tir.

8 Karamanlıoğlu *ağrımazın* (ağırğay?) *dip* şeklinde yazmış. Bizce yazmadaki bu şekli doğrudur.

9 Buradaki anlamı “ölmek”tir.

Bazı cümlelerdeki devrikliğin sebebi ise cümlenin Arapça kökenli **illâ** “-dan/-den başka, ancak” ve **hattâ** “-a/e kadar” edatları ile kurulmuş olmalarıdır:

Bu rencning devâsı degül illâ âdemîning¹⁰ öti (65/5-6). “Bu derdin devası yok(tur) bir insanın ödünden/safrasından başka.”

Tabîb devâ buyurmas illâ saķîmğa (91/12). “Tabip deva bulmaz hastadan başkasına.”

Yâ'nî cehân sening öze ol kadar mı tar bolup idi kim ogrılık itmeding illâ tengri ivinden (113/3-5). “Yani cihan senin için o kadar mı daralmıştı ki hırsızlık etmedin Tanrı evinden başkasından.”

Meclisde oturmaslar illâ barçadan yoķarı (309/12-13). “Mecliste oturmazlar başkalarından yukarıda olmadıkça.”

Hiķbirine âzâd dimesler illâ servge (354/1-2). “Hiķbirine hür demezler, servi hariç.”

illâ edatı ile kurulan bu cümleler, Arapça kelime-i tevhidde gördüğümüz tipik bir Arapça cümle yapısındadır:

Lâ ilâhe illâ Allâh. “İlah yoktur Allah'tan başka.”

Ma'rifetsiz faķîr karâr tutmas hattâ faķrı küfge yitmeyinçe (305/2). “Cahil fakir, karar tutmaz fakirliği küfre ulaşmayınca.”

Men bu sözge inanman hattâ ma'âyine körmeyinçe (258/11-12). “Ben bu söze inanmam göz ile bizzat görmeyince.”

hattâ edatı ile kurulan bu cümleler de Arapça söz dizimine göre oluşturulmuştur. Aşağıdaki Arapça cümlede bu durum görülmektedir:

Ene emşî hattâ el-mesâ'. “Ben yürüdüm akşama kadar.”

Metinden alınan cümlelerde **illâ** ve **hattâ** edatlarının olumsuz çekimli yüklemelerinden sonra getirildikleri dikkati çekmektedir. Bu cümlelerin Arapça söz diziminin etkisiyle oluşturulduğu açıkça belli olmaktadır.

Aşağıdaki cümle de Farsça **eger** edatı nedeniyle devrikleşmiştir:

Her kimde bu şîfat bolmasa henüz ol bâliĝ degül eger yüz yaşar bolsa (291/12-13). “Her kimde bu şîfat yoksa henüz o baliĝ deĝildir yüz yaşında olsa bile.”

Metindeki konuşma cümleleri arasında bizce en dikkat çeken cümle aşağıdaki cümledir:

Hergiz kördüng mi kim harâmîni ili baĝlı yâ zindân içinde müflisni yüreki daĝlı yâ bir ma'şûmnı perdesi yırtılmış yâ bir miskînning¹¹ ķolu kisilmiş illâ yoķsulluk sebebi bilen (306/11-13&307/1). “Hiç gördün mü haramiyi eli baĝlı veya zindan içinde müflisi yüreĝi daĝlı ya da bir masumu perdesi yırtılmış yahut bir miskinın kolu kesilmiş sadece yoksulluk sebebiyle.”

Metinde genel olarak tercüme etkisinin hissedilmediĝi bir dil kullanmayı başarabilen Seyf'in bu cümlede tercümenin etkisinden kurtulamadıĝı anlaşılmaktadır. Çünkü cümlede Türkçe kurallara göre **eli baĝlı harami, zindan içinde yüreĝi daĝlı müflis, perdesi yırtılmış**

10 Dizinde *âdemî* kelimesine “insan, beşer, adam, kişi oĝlu” anlamları verilmiştir. Bizce kelimenin sonundaki -î vahdet yâ'sı olduğundan bu kelimeye “bir insan, bir adam, bir kişi” gibi anlamlar verilmelidir.

11 Cümlenin gelişine göre *miskînni* olmalıdır, ama yazmada *miskînning* şeklindedir.

masum, sadece yoksulluk sebebiyle kolu kesilmiş bir miskin şeklinde olması gereken yapılar Farsça kurallara göre söz dizimine sokulmuştur.

Aşağıdaki cümle ise şekil bakımından şart cümlesi iken anlam bakımından emir-istek bildiren bir devrik cümledir:

Şeyh Sa'di Gülistân'ın Türkî terceme kılsang bir şâhib-devlet ir atına (10/11-12). “Şeyh Sa'di'nin Gülistan'ını Türkçeye çevirsen bir devlet adamı adına.”

Bu tür cümleler Türkiye Türkçesi konuşma dilinde de sıklıkla karşımıza çıkar.

2. Tercümelerdeki devrik cümleler

Bildiği üzere metnimiz Farsçadan Türkçeye bir çeviridir. Bununla beraber metinde bazı Arapça ibareler de bulunmaktadır. Seyf, bu Arapça ibareleri de Türkçe çevirmiştir. Bu tür ibarelerin asılları Karamanlıoğlu'nun neşrinde Arap harfleri ile dizilmiştir. Bunlar arasında ayet-i kerime, hadis-i şerif, şiir veya sözler bulunmaktadır. Bu tür ibarelerin devrik cümlelerle yapılmış tercümeleleri aşağıda sıralanmıştır:

2.1. Ayet-i kerime tercümesi

Metinde iki ayet-i kerimenin Arapça aslı yazıldıktan sonra meali verilmiştir:

Ya'nî ay Dâvûd'ning ehli kulingiz şükri dağı azdur benim kullarumdan köp şükr kılğıcı (4/13-5/1)
“Yani ey Davud'un kavmi! Ediniz şükürü, çünkü azdır benim kullarımdan çok şükreden.”

Ol kulning du'âsın kabûl dağı hâcetin revâ kıldım. Aning için kim köp du'â ve zârîlik kıldı. Utandım (uvtandım) anı 'uqûbet kılmâğa. (8/7-9). “O kulun duasını kabul (edip) ihtiyacımı giderdim. Çünkü (o) çok dua (edip) yakarıştı bulundu. Utandım onu cezalandırmaya.”

Görüldüğü gibi bu cümleler, tercüme etkisiyle devrikleşmiştir.

2.2. Hadis-i şerif tercümesi

Metinde Arapça ile yazılmış bir hadis-i şerifin de devrik şekilde tercüme edildiği görülmektedir:

Ya'nî hiç oğlan toğmas. İllâ evvel toğar könîlik üstüne (26/11-12). “Yani hiç çocuk doğmaz. Sadece ilk olarak doğar doğruluk üstüne.”

Görüldüğü gibi bu cümle de birebir çeviri tekniği ile kaynak dilin söz dizimi sırasına göre yapılmıştır. Bu yapıyla Türkçe cümle yapısına uygun değildir. Bu cümle “Doğruluk/Hak üzerinde doğmayan çocuk yoktur.” anlamındadır.

2.3. Arapça şiir veya ibarelerin tercümesi

Aşağıdaki örneklerin ilk üçü Arapça bir şiirin mensur tercümesidir. Üçüncü örnek ise Arapça bir sözün çevirisidir:

Ya' nī bislending aning süti bile. Dağı ulğayding benim çatımda. Pes kim haber birdi sanga kim sen böri oğlu sen. Kaçan kim bir kimirsening bitiş yaman bolsa fayide kılmas anga edeb kılığının edebi (28/5-8). “Yani beslendin onun sütü ile. Ve büyüdün benim yanımda. Peki senin bir kurt oğlu olduğunu sana kim haber verdi? Bir kimsenin fitratı kötü olduğunda/olursa fayda etmez ona mürebbiyenin terbiyesi.”

Ya' nī ağāh bolğil. Kayurmagıl elbette belā üstüne. Aning üçün kim bahşışli tengrining lufları bar durur örtügli (54/1-3). “Yani bilgin olsun. Kaygılanma kesinlikle bela üstüne. Çünkü bağışlaması olan Tanrı'nın lütufları vardır gizli.”

Kaçan kim toysa bahādur hamle kıtur tutmağa. Dağı aç qarınli yig tutar kaçmağni (45/6-7). “Doyduğu zaman yiğit, hamle kılar tutmak için. Ve aç karınlı yeğ tutar kaçmayı¹².”

Ya' nī aqil yimek yir tirilmek üçün. Dağı cāhil tirlir yimek üçün (166/13&167/1) “Yani akıllı (kişi), yemek yer yaşamak için ve cahil yaşar yemek için.”

Görüldüğü üzere bu tercümelerde de Arapçanın söz dizimi hâkimdir. Çeviri, Arapça söz dizim sırasına göre yapılmış olduğundan bu cümleler, Türkçe söz dizimine uygun yapıda değildir.

Bununla birlikte Arapça bir cümlelerin devrik olmayan tercümelerine de rastlamak mümkündür. Bu duruma aşağıdaki tercümeler örnek olarak verilebilir:

Ya' nī sanga sorğaylar kim ilming ni durur? Dağı dimegeyler kim atang kim durur? (288/7-8) “Yani sana soracaklar ki ilmin nedir ve demeyecekler ki baban kimdir?”

Aytur: Ya' nī bu kadar yimek seni ayağın üstüne ketürür. Dağı ni kadar mundan artursang sen anı köterür sen (166/10-12). “Der: Yani bu kadar yemek seni ayağın üstüne kaldırır ve ne kadar bundan (daha fazla) artırsan (o zaman) sen onu taşırsın.”

Arapça konuşma cümleleri olmalarına rağmen bu iki örnek cümlelerin Türkçe söz dizimine uygun olarak tercüme edilmiş olması önemlidir. Bu durum, Seyf'in Türkçeyi genellikle bilinçli olarak kullanabildiğini ve dilde yetkin olduğunu gösterir.

3. Diğer devrik cümleler

Metinde karışımıza çıkan devrik cümlelerin bir kısmı da düz anlatım cümlelerinde geçmektedir. Burada metinde herhangi bir olay anlatılırken kullanılmış devrik cümlelere yer verilmiştir.

Aşağıdaki cümlelerin atasözü olduğu metinde *ittifağ-ı halk* ibaresiyle belirtilmiştir. Daha önce de belirtildiği üzere, Türkçede atasözlerinde devrik cümle kullanımı yaygındır:

Yük ketürgen işek yahşırak ol arslandan kim ādemīni yırtkay (62/9-10). “Yük getiren eşek daha iyi(dir) bir insanı parçalayacak arslandan.”

12 Burada “Karnı tok yiğit savaşır, karnı aç olan ise kaçmayı tercih eder.” demek istenmektedir.

Bu cümlenin devrikliğinde yukarıda belirtilen karşılaştırma sıfatı **yağsırak** “daha iyi”ın etkisini de unutmamak gerekir.

Aşağıdaki cümle bir düz anlatı cümlesidir:

*Köngül iyelerinden bir kimirse **hâzır idi** anda* (86¹³/3-4). “Gönül sahiplerinden bir kimse bulunmaktaydı orada.”

Bu cümlenin sonundaki *anda* kelimesinin kendisinden sonra gelen *ayttı* cümlesinin başında olabileceği de düşünülebilir: *Anda ayttı*. “Orada dedi.” Bu durumda bu cümleyi devrik cümle saymamak gerekir. Ancak bizce *anda* kelimesinin yüklemden sonra gelmiş olması daha muhtemeldir. Çünkü bir yer tamlayıcının yüklemden sonra geldiği Türkçe cümlelere her dönemde rastlanabilir.

Aşağıda devrik cümlelerin hepsinin yükleminden sonra *kim* “ki” edatının gelmiş olması dikkati çekmektedir:

*Namâzını köp **kıldı kim** sultânning i‘tikâdı ziyâdet bolğay **dip** aning haqqına* (104/3-4). “Namazı çok kıldı ki sultanın itikadı fazla olsun diye onun hakkında.”

Bu cümlenin devrikliğinde, yukarıda da ifade edildiği gibi, *dip* “diye” edatının etkisini de düşünmek gerekir.

*Kimeden kişiler **çıkıtlar kim** kimeçini aning ilinden almağa* (200/4-5). “Gemiden insanlar çıktı ki gemiciyi onun elinden almak için.”

*Melik şüretine nazar kıılıp bir şahş **kördi kim** kara yağız, za‘îf-endâm* (251/12-13). “Sultan (onun) görünüşüne bakıp bir şahıs gördü ki kara yağız, çelimsiz.”

*Atası **sevinür**¹⁴ oğlum âkil ve ziyrek **dip**. Oğlı dem-be-dem ta‘neler urur **kim** atam qarıp munup turur **dip*** (269/11-13). “Babası sevinir (ki) oğlum akıllı ve zeki diye. Oğlu sürekli ayıplar ki babam yaşanıp bunamıştır diye.”

Bu cümledeki devriklikte *dip* “diye” edatının etkisini de düşünmek gerekir.

Kitabın sekizinci babında *hikmet*, *naşîhat* gibi başlıklar altında eserin aslındaki Farsça sözlerin kısa çevirisi ve devamında bunların kısa açıklamaları yer almaktadır. Aşağıdaki örnek dört cümle bu bölümden alınmıştır. Hepsinin ortak özelliği *hikmet* ibaresinden sonra gelen tercüme veya bunların açıklamaları olmalarıdır:

*Arı **kirek** köngül* (335/2). “Saf gerek gönül.”

*Câhiller ara eger **hakîm** ir tüşşe hikmet kemerin **kirek** bilinden **şeşse**¹⁵* (338/9-10). “Cahiller içine eğer bilgin biri düşse hikmet kemerini gerek belinden çözmesi.”

13 Neşrin sonundaki yazmada 86. sayfa ile 87. sayfanın yer değiştirmesi gerekmektedir.

14 Burada *kim* edatının düşürülmüş olduğu düşünülebilir.

15 Bu cümlenin yüklemi *şeşse kirek* “çözmeli”dir.

Kaçan cāhil ir til uzatıp sözge kilse 'aceb degül hakīm özre gālib bolsa (338/10-12). “Ne zaman ki cahil biri (rahatsızlık verici bir şekilde) laf atıp konuşmaya başlasa (o zaman) garip değildir bilgin(ler) karşısında galip olsa.”

Ya'nī anlarda kim kuvvet ili yok turur uşak taşlar tırşürür hattā fırsat vaktın zālinden öcün almak için (342/2-4). “Yani kuvveti olmayanlar, ufak taşlar biriktirir fırsat vakti zalimden öcünü almak için.”

Bu cümledenin devrikliğinde Arapça *hattā* edatının etkisini unutmamak gerekir.

Deyim, atasözü ya da özlü sözlerin devrik yapıda olmaları Türkçede de sıklıkla karşılaşılabilen bir durumdur.

Aşağıdaki isim cümlelerinde öznenin sıfatı yüklemden sonra getirilmiş ve cümleler böylece devrikleştirilmiştir:

Bir kara kulu bar idi ingen biligsiz, Hasib atlı (92/13). “Bir kara kölesi var idi çok bilgisiz, Hasib adında.”

Bir köp mälli tācir bar idi, buhl bilen meşhūr (185/6-7). “Zengin bir tüccar var idi, cimrilik ile meşhur.”

Aşağıdaki cümlede ise nesnenin sıfatları yüklemden sonra gelmiştir:

Bir sulţān kaşrı işkinde bir vezirning oğlını kördüm gāyet cema-i kema!6 içinde (29/10-12). “Bir sultan sarayının kapısında bir vezirin son derece güzel olan oğlunu gördüm.”

Bunlardan başka metnimizde devrik cümle olarak nitelenebilecek bazı cümlelere de rastlanmaktadır. Biz bu tür cümleleri devrik cümle olarak değil, eksilteli cümle¹⁷ olarak değerlendirmekteyiz. Aşağıdaki örnek cümleler yüklemelerinin veya yüklemelerinden sonra gelen ek-fiilin eksiltilmesiyle oluşturulmuştur. Bu cümlelerdeki eksilti [] içinde gösterilmiştir:

Bu hayr haberi manga degül benim düşmenlerime durur. Ya'nī melik vārışlerine [durur] (37/2-3). “Bu hayır haberi bana değil, benim düşmanlarımdır, yani sultan varislerine[dir].”

Bu cümledeki eksiltide Arapça *ya'nī* edatının etkisini de düşünmek gerekir.

Üç yüz illi teve yüki kumāş!18 bar idi. Kırk tapuğçı hıdmatında [idi] (183/7-8). “Üç yüz elli deve yükü kumaş var idi. Kırk hizmetkârı hizmetinde [idi].”

Bir kimirsening köngli ilden kitip dağı cān terkin urup nazarı helāket yirine tüşüp turur idi. Ağzı

16 Karamanlıoğlu neşrinde bu bölüm *cemāl kemāl* şeklinde tamlamasız şekilde iki ayrı kelime gibi okunmuştur.

17 Eksilteli cümle ile ilgili olarak bk. Mehmet Özmen, “Bir Eksilteli Cümle Tipi Üzerine”, *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C. 4., S. 4, Çukurova Üniversitesi, Adana 1996, s. 71-82.

18 Dizinde Arapça olarak gösterilmiş olmasına rağmen bu kelime, metinde ve dizinde *kumāş* şeklinde transkribe edilmiştir.

ta'āmdan közi uykudan kes(i)lip [idi]. Ni kündüz şabrı bar idi ni kiçe qarârı [bar idi] (226/6-9).
 “Bir kimsenin gönlü elden gitmiş ve canlılığını kaybetmiş, bakışı helaket yerine düşmüş¹⁹ idi. Ağzı yemekten, gözü uykudan kesilmiş [idi]. Ne gündüz sabrı var idi ne gece kararı [var idi].”

Ol manga sökti. Men dağı anga [söktim] (314/3-4). “O bana sövdü. Ben de ona [sövdüm.]”

Son olarak metnimizde görülen Türkçenin olağan dizilişine uymayan bir cümleye de burada yer verilebilir:

Özgening oğlanlarından cevrüng benim oğlum öze artuğrak turur (279/11-12). “Başkasının çocuklarından senin eziyetin benim çocuğuma daha fazladır.”

Bu cümlede *cevrüng* kelimesinin *öze* kelimesinden sonra gelmesi Türkçe söz dizimine daha uygundur.

SONUÇ

Seyf-i Sarâyî'nin *Gülistan Tercümesi* Farsçadan Türkçeye Arapça konuşulan bir bölgede yapılmış bir çeviridir. Tercümede az sayıdaki cümlede Arapça veya Farsça söz diziminin etkisi görülmektedir. Metnin kaynak dili ve tercüme edildiği bölgenin durumu göz önüne alındığında bu durum oldukça doğal karşılanmalıdır. 178 varaklık (356 sayfa) bir metinde devrik cümlelerin daha çok olması beklenebilecek bir durumdur.

Eserde devrik cümle en çok konuşma cümlelerinde kullanılmıştır. Bu da Türkçenin genel yapısına uygundur. Çünkü genel Türkçede de devrik cümleler en çok konuşma dilinde kullanılır.

Konuşma cümlelerinde *hattâ, illâ* edatlarından kaynaklanan devrikliğin Arapçanın etkisiyle, *-rak* karşılaştırma sıfatı ile yapılmış *artuğrak, yağsıraq, âsânraq, hoşraq* gibi karşılaştırma sıfatlarından kaynaklanan devriklik ile Farsça kökenli *eger* edatından kaynaklanan devrikliğin Farsçanın etkisiyle meydana gelmiş olduğu ileri sürülebilir. Çünkü bu tür yapıların Arapça ve Farsçada da bulunduğu bilinmektedir.

Metnimizde atasözü, özlü söz veya deyim niteliği taşıyan ifadelerde de devrik cümlelere rastlanmaktadır. Bunlarda da Farsçanın etkisinin olduğu anlaşılmaktadır.

Metinde Arapça ayet, hadis, şiir veya sözlerin devrik olarak tercüme edildiği cümlelere de rastlanmıştır. Bunlar arasında özellikle ayet ve hadis tercümelerinin birebir tercüme edilmiş olmaları dikkati çekmektedir. Bununla beraber Arapça ibarelerin Türkçenin söz dizimine uygun olarak tercüme edilmiş olduğu durumlar da görülmektedir. Bu da metnin cümle yapısının genel olarak sağlamlığına işaret eder.

Metnimizde yüklem eksikliğinden dolayı devrik sayılabilecek bazı cümleler de

19 Burada “bakışı helaket yerine düş-“ olarak çevirdiğimiz *nazarı helâket yirine tüş-* deymi kişinin gözlerinde fer kalmadığını, gözlerinin kara toprağa bakmaya başladığını, kısacası perişan ve bitkin bir durumda olduğunu ifade ediyor olmalıdır.

bulunmaktadır. Bu çalışmada bu tür cümleler devrik olarak değil, eksilteli cümle olarak değerlendirilmiştir.

Metnin genelinde devrik cümlelere çok az rastlanması ve bunların da çoğunun Arapça veya Farsçanın etkisini taşıması dikkati çeken bir durumdur. Bu durum Seyf'in her üç dile vukufiyeti ile beraber Türk dilinin kurallarına uyma konusunda göstermiş olduğu özenin bir sonucudur.

Türkçe olağan söz diziminde yüklem, her zaman cümlelerin sonundadır. Bununla beraber yüklem cümlelerin sonunda olmadığı örneklere de rastlanabilir. Devrik cümle olarak adlandırılan bu tür cümlelerin bir bölümü yabancı dillerin etkisiyle dilimize girmişse de genel itibarıyla bu tür cümleler Türkçeye bir ifade serbestiyeti ve zenginliği kazandırmaktadır. Ancak devrik cümlelerin bu olumlu etkisi onların bir metinde görece daha az kullanılmaları sayesinde. Devrik cümlelerin kurallı cümlelerin yerini alacak kadar çoğalmasında zenginliğin etkisini kaybetmesine ve Türkçenin olağan söz diziminin bozulmasına sebebiyet verebilir. Nitekim Türkçenin hemen her döneminde örneklerine rastlanılan devrik cümleler, kurallı cümlelere göre yazı dilinde her zaman daha az kullanılmıştır. Bu çalışmada söz konusu edilen Kıpçakça *Gülîstan Tercümesi*'nde de -daha önce de belirtildiği üzere- devrik cümlelerin sayısı kurallı cümlelere göre çok gerilerdedir. Günümüz Türkçesindeki devrik cümle kullanımına ve devrik cümle konusuna bu bilgiler ışığında yaklaşmak, Türkçenin tarihi seyri içindeki yapısına daha uygun olacaktır.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almamıştır.

KAYNAKÇA

- Argunşah, M., & Güner, G. (2015). *Codex Cumanicus*. İstanbul: Kesit Yayınları.
- Akar, A. (2015). *Türk dili tarihi*. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Akçataş, A. (2002). Türkçede işlev bakımından devrik cümleler. *Türk Dili*, 609, 604–607.
- Balcı, M. (2010). Kosova ve Makedonya Türk ağızlarında devrik cümle meselesi. *Avrasya Etüdleri*, 38(2), 43–60.
- Banarlı, N. S. (1972). *Türkçenin sırları*. İstanbul: İstanbul Fetih Cemiyeti & İstanbul Enstitüsü.
- Battal-Taymas, A. (1955). Seyf Sarayı'nın *Gülîstan Tercümesi*'ni gözden geçiriş. *TDAY-Belleten*, 73–98.
- Bayraktar, F. S., Behrur, E., Hatipoğlu, E. ve Özdemir, N. (2014, A). *Türkiye Türkçesi ağızlarında devrik yapı. VI. Uluslar arası Dünya Dili Türkçe Sempozyumu 4-7 Aralık 2013, Bursa bildiriler kitabı* içinde (s. 681–690). Bursa: Stüdyo Star Ajans
- Berbercan, M. T. (2016). *Çağatayca Gülîstan Tercümesi (Gülîstan-ı Türki) (Giriş-gramer-metin-notlar-dizin-ıtkı basım)*. Ankara: Hakim Yayınları.
- Bilgin, A. A. ve Hacıeminoğlu, N. (2002). Kıpçaklar, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* içinde (C. 25, s. 421–424). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi.
- Demircan, Ö. (2009). *Devrik tümce ve odaklama – dil devriminin öteki yanı*. İstanbul: Der Yayınları.
- Demirci, Ü. Ö. (2017). Seyf-i Sarâyî'nin *Gülîstan Tercümesi*'nde isimden fiil yapımı. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 58, 221–243.

- Dizdaroğlu, H. (1976). *Tümcebilgisi*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Doğan İnan, G. (2008). *Eski Anadolu Türkçesi metinlerinde devrik cümle meselesi*. (Doktora Tezi). Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun
- Duman, M. (2003). Devrik cümle ve Vasiyetname'deki örnekleri üzerine. *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, 30, 209–223.
- Eckmann, J. (1964). Memlûk Kıpçakçasının Oğuzçalaşmasına dair. *TDAY-Belleten*, 35-41.
- Eckmann, J. (1996). *Harezm, Kıpçak ve Çağatay Türkçesi üzerine araştırmalar*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Ediskun, H. (1960). Devrik cümle üzerine bir araştırma. *Türk Dili*, 9(100),193–197.
- Ercilasun, A. B. (2015). *Başlangıçtan yirminci yüzyıla Türk dili tarihi*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Gülensoy, T. (2015). *Türkçe el kitabı*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Huber, E. (2008). *Dilbilime giriş*. İstanbul: Multilingual Yayınları.
- İnan, A. (1953). XIII.-XV. yüzyıllarda Mısır'da Oğuz-Türkmen ve Kıpçak Lehçeleri ve halis Türkçe. *TDAY-Belleten*, 53–71.
- Kahya, H. (2017). Karamanlıca bir Zebur'da yapı bakımından devrik cümleler. *Anemon Muş Alparlan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(3), 679–692.
- Kahya, H. (2018). Tarihi boyunca Türkçede devrik cümleler. *1st Internation Congress on New Horizons in Education and Social Sciences (ICES-2018)*, 271.
- Karahan, L. (2005). *Türkçede söz dizimi*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Karamanlıoğlu, A. F. (1978). *Seyf-i Sarâyî, Gülistan tercümesi (Kitâb Gülistan bi'î-Türki)*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Karamanlıoğlu, A. F. (1989). *Seyf-i Sarâyî, Gülistan tercümesi (Kitâb Gülistan bi'î-Türki)*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Karamanlıoğlu, A. F. (1994). *Kıpçak Türkçesi grameri*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Keskin, B. (2015). Altun Yaruk Yedinci Kitap'tan hareketle Eski Uygur Türkçesindeki devrik cümle yapısı. *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, 53, 39–52.
- Özkan, M. (1993). *Mahmûd b. Kâdî-i Manyâs, Gülistan tercümesi. (Giriş-inceleme-metin-sözlük)*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Özkan, M. (1997). *Tarih içinde Türk dili*. İstanbul: Filiz Kitabevi.
- Özkan, M. (2009). Seyf-i Sarâyî. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi içinde* (C. 37, s. 28–29). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi.
- Özmen, M. (1996). Bir eksiltili cümle tipi üzerine. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 4(4), 71–82.
- Ruhi, Ş. (1992). Yazılı metin oluşturmada devrik tümcenin işlevi üzerine bir gözlem. *Dilbilim Araştırmaları Dergisi*, 3, 53–58.
- Sertkaya, O. F. (1978). Saraylı Seyf'in *Gülistan* Tercümesi'ndeki bir ibâre üzerine. *TKA*, 16(1–2), 225–229.
- Tan, A. & Atasay, H. (2018). Seyf-i Sarâyî'nin *Gülistan* Tercümesi'nde geçen atasözleri. *Diyalektolog Ulusal Sosyal Bilimler Dergisi*, 17, 285–317.
- Türk Dil Kurumu. (2018). *Türk Dil Kurumu yazım kılavuzu*. Erişim adresi: http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_yazimkilavuzu&view=yazimkilavuzu
- Tekin, T. (2003). *Orhon Türkçesi grameri*. İstanbul: Türk Dilleri Araştırmaları Dizisi.

- Torun, Y. (2005). *Nurullah Ataç'ın denemelerinde devrik yapılar*. (Doktora Tezi). Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- Uğurlu, M. (1999). *Memlûk Türkçesi'nde zarf-fiilli parçaların dizimi*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Uzluk, F. N. (1954). *Seyfi Serâyî, Gülîstan Tercümesi*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Yazıcı, T. (1996). *Gülîstân. Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* içinde (C. 14, s. 240–241). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi.
- Yıldırım, F. (2015). Türkiye Türkçesi ve ağızlarında devrik dizim üzerine. *Prof. Dr. Mehmet Özmen Adına Sözdizimi Çalıştayı Bildirileri* içinde (s. 235–252). Adana: Karahan Kitabevi.
- Yıldız, M. (2010). Seyf-i Sarayinin *Gülîstan Tercümesi*'nde aynı isim unsurlarının *kıl-* ve *et-* yardımcı fiilleriyle kullanımından oluşan eş değer birleşik fiiller ve Oğuzca etkisi. *Turkish Studies*, 5(1), 687–706.
- Yılmaz, Y. & Bayraktar, D. (2016). Seyf-i Sarâyî'nin *Gülîstan Tercümesi*'nde yiyecek ve içecek adlarında yan anlamlılık. *Rumelide Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, 5, 30–50.
- Yücel, M. U. (2002). Kıpçaklar. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* içinde (C. 25, s. 420–421). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi.